

TÖRÖK BERNÁT: SZABADON SZÓLNI DEMOKRÁCIÁBAN.
A SZÓLÁSSZABADSÁG MAGYAR DOKTRÍNÁJA AZ AMERIKAI
JOGIRODALOM TÜKRÉBEN (BUDAPEST: HVG-ORAC 2018) 183.

Török Bernát könyvének, amely doktori értekezésének szerkesztett szövege, már a címe is sokat elárul abból a furcsa kettősségből, amely végighúzódik az egész művön. A könyv a magyar szólásszabadság doktrínájának (azaz jogi dogmatikájának) ismertetését tűzi ki céljául, de a magyarázó keretek, a fogalmi apparátus, az érvek egy másik földrészen, másik kultúrában és olykor sok-sok évtizeddel korábban lezajlott vitákból, ítéletekből, diskurzusokból, az amerikaiból¹ származnak. Török maga is érzi, hogy a módszer magyarázatra szorul, amire a bevezető fejezetben vállalkozik is. „(A)z értekezés nem alkalmaz összehasonlító módszert” (18. o.) – szögezi le az elején, azaz nem arról van szó, hogy a magyar gyakorlatokat és érveket valamilyen szempontrendszer szerint összehasonlíttaná az amerikaival, arról pedig végképp nincsen, hogy az amerikai doktrína lenne az a mérce, amellyel a magyar doktrínát mérjük, értékkeljük. Inkább az a helyzet – ha jól értem –, hogy a magyar doktrína – legalábbis Török szerint – „homályos”, tulajdonképpen esetről esetre, spontánul alakult, és ahhoz, hogy egyáltalán beszélni lehessen róla, kell valamilyen magyarázó keret, valamilyen elmélet, amelynek mentén ezt meg lehet tenni. „Nem tekinthető-e fából vaskarikának a külföldi irodalom és a hazai gyakorlat ilyen házasítása?” (19. o.) – tépelődik ő is, de végül azzal nyugtatja meg magát, hogy az egyébként „sztorizgató” ameri-

kai irodalomból (Jakab András szóhasználata), néhány érvelés, gondolatmenet „ameddig saját alkotmányjogi terminológiánkba, dogmatikánkba” beilleszthető, addig segítséget, támpontot adhat. Az egész úgy fest, mintha Török mentegőzne az amerikai diskurzus fogalmainak és érveinek átvétele miatt. Erre azonban semmi oka, és emiatt a módszertani résznek a könyv elején tulajdonképpen nincs is funkciója.

Hiszen később a könyvben nagyon ritkán találkozunk azzal, hogy az amerikai fogalmi kereteket elégtelennek, vagy Magyarországon nem használhatónak tekintené akár a szerző, akár az Alkotmánybíróság, és ez voltaképpen rendben van így. Ahogy azt a 21. oldal lábjegyzetében megtudjuk, maga Sólyom László is beismerte, hogy a fontosabb döntések előtt megnézte az amerikai gyakorlatot (11. l.), így a mentegőzésnek tényleg nem sok értelme van. A magyar doktrína, amelyet Török a könyvében elemez, túlnyomórészt az amerikai gyakorlaton alapszik, ha tesszük, ha nem, a szólás, a kereskedelmi szólás, a közszereplő, a nyilvánvaló közvetlen veszély és még egy tucatnyi szólásszabadsággal kapcsolatos kulcsfogalom Amerikából származik, ott kapta meg alapjelentését, és – bár itt-ott van, hogy a magyar gyakorlat ezeket a fogalmakat kicsit más tartalommal töltötte meg – a teljes koordinátarendszer, amelyben ez a problémakör mozog, le-törölhetetlenül amerikai. Sőt, továbbmegyek, maga az alkotmányosság eszméje, és ezen belül a szólásszabadság mint jól

¹ A továbbiakban az egyszerűség kedvéért „Amerika” alatt az USA-t értem.

körberajzolható tematika egyáltalán nem is létezne az amerikai gyakorlat nélkül, mivel mindkettőt lényegében az amerikaiak hozták létre.² Így aztán nemcsak hogy nem kell mentegetőznünk az amerikai fogalmi háló használatá miatt, de abban sem vagyok biztos, hogy a nemzeti és alkotmányos identitásunkat ezen a területen feltétlenül bizonyítanunk és ápolnunk kellene.

A könyv ezt követő öt fejezete a szólásszabadság öt csomópontját, problémakörét bontja ki. Az első fejezet mindenekelőtt azt az alapkérdést, hogy egyáltalán mi tartozik a szólásszabadság hatálya alá, és ha ez alá tartozik, akkor megilleti-e védelem. Ebben a részben nagyon jól tetten érhető, hogy a szerző az AB-n dolgozott hosszabb ideig, hiszen ez a fejezet tulajdonképpen egy eljárási kérdést boncol, leegyszerűsítve azt, hogy az AB-nak egy adott – bármilyen problémát egyáltalán szólásszabadság problémaként kell-e azonosítania, azaz „(m)elyek azok az esetek, amelyeket a véleményszabadság felől nézve kell megítélnünk?” (25. o.), azaz, mit tekinthetünk „szólásnak”, és ha igen, akkor azt megilleti-e védelem. Ezt a kérdést a „hatály és védelem” kettőseként definiálja a szerző. Azért érdemes – Török szerint – a hatályt és a

védelmet különválasztani, mert a hatály (hatókör) szélesebb értelmezésével „biztos, ami biztos” alapon olyan szólásokat is megvizsgálhatunk, amelyekről azután kiderülhet, hogy nem, vagy csak bizonyos feltételek mellett illeti meg a védelem, vagy nem olyan erős védelem illeti meg. A lényeg, hogy véletlenül sem fordulhat elő, hogy egy fontos szólás védelem nélkül maradjon. Erre a legjobb példát a valótlán tényközlések védelme nyújtja. Egy laikus számára furcsának tűnhet, hogy a valótlán közléseket „védi a jog”, azonban csak arról van szó, hogy a valótlán közlések, mint a nyilvános diskurzus velejárói „nem rekeszthetők ki a véleményszabadság köréből”, a hatály tehát rájuk is kiterjed.

Így azonban kissé parttalaná válik a definíciónk. Egyáltalán van-e olyan kommunikatív aktus, amely ne tartozna a szólásszabadság hatálya alá – kérdezi a szerző, és ezzel a kérdéssel a szólásszabadság igazolásának kérdéséig jut el, amely egyébként szerintem magának a témának az egyik legizgalmasabb diskurzusa. Miért fontos nekünk ennyire a szólásszabadság?

Három válasz képzelhető el, háromféle igazolás, amelyek azután nagyon másféle következményeket involváltnak a jog világában. Az első igazolás szerint a szólásszabadság az „igazság keresésének” folyamatát segíti, a második szerint az ember „személyiségének kibontakozásához” van szüksége arra, hogy szabadon szólhasson, a harmadik igazolás szerint pedig a „közügyek szabad megvitatásához” elengedhetetlen, hogy legyen ilyen jogunk. Bár a magyar gyakorlat halványan utal az első két igazolásra, Török szerint nagyjából a harmadik igazoláson alapszik. Ez a harmadik igazolás tehát összekapcsolja a szólást a demok-

² Berman szerint – Harold J. BERMAN: *Law and Revolution. The Formation of the Western Legal Tradition* (Cambridge Mass.: Harvard University Press, 1983) 9. –) maga az „alkotmányosság” kifejezés a függetlenségi háború idején keletkezett Amerikában, jöllehet pl. Chrimes szerint az alkotmány (*constitution*) szó politikai jelentése már korábban is létezett az angol nyelvben, és a polgárháború idején került forgalomba Angliában. Chrimest idézi Gordon SCOTT: *Controlling the State. Constitutionalism from Ancient Athens to Today*. (Cambridge Mass: Harvard University Press, 2002) 5.

rációval, de ez az összekapcsolás is többféleképpen történhet. Egyfelől, lehet azt mondani, hogy tájékozott döntést csak minden információ birtokában lehet hozni. Lehetővé kell tehát tenni, hogy minden vélemény felszínre kerüljön, hogy az emberek a demokratikus döntéshozatali folyamatban informáltan vehessenek részt. A második összekapcsolás szerint a demokrácia és a szólásszabadság úgy függ össze, hogy a közügyekben történő részvétel egyik legalapvetőbb változata a szólás: mindenkinek a joga arra, hogy bekapcsolódhasson a közéletbe. Míg az első a befogadóra, addig a második a közlőre koncentrál. Török szerint a magyar AB gyakorlata inkább az utóbbi érvelést alkalmazza. Ez az érvelés azt hozza magával, hogy a szólást „proceszszuális” alapon védjük. Magát a szólás lehetőségét tartjuk szem előtt, és valójában nem foglalkozunk a szólás tartalmával. Ez a szemlélet „engedi be” akár a hamis szólásokat is a szólásszabadság hatálya alá (persze ez nem jelenti, hogy meg is védi őket – de adott esetben akár erre is sor kerülhet). E fejezet végén található egy olyan rövid elemzést, amely a könyvet különösen szimpatikussá teszi, mégpedig a 14/2017. (VI.30.) AB határozattal kapcsolatban fogalmaz meg a szerző meglehetősen éles kritikát, azzal érvelve, hogy a határozat összemosza a hatály és a védelem kérdéskörét.

Ha a közügyek játsszák a kulcsszerepet, jelentik az origót a szólásszabadság jogi konstrukciójában, akkor világos, hogy ezzel az egyszerre normatív és természetes konstrukcióval a könyvnek is foglalkoznia kell. A második fejezetben a szerző épp ezt teszi: a közéleti véleménynyilvánítás fogalmával, hatá- raival, az e fogalom körül zajló diskur-

zusokkal foglalkozik, és rögtön az elején leszögezi, hogy bármennyire is egyszerűnek tűnik, a közéleti szólás korántsem problémamentes fogalom, a belső tartalmát nagyon sok kétely övezi. Itt van például mindjárt az a kérdés, hogy mi van a művészeti alkotásokkal? Amikor Meiklejohn, a téma kiemelkedő kutatóját szembesítették ezzel a kérdéssel, azt a meglehetősen furcsa választ adta, hogy az embereknek szüksége van a művészetre ahhoz, hogy jó döntéseket hozzanak.³ Ennél valamivel léletszerűbb Post érvelése, aki lényegében azt mondta, hogy a közéleti megszólalást tágan kell felfognunk: társadalmi diskurzusként, amelybe a művészet is beletartozik.⁴ Ezzel – a demokratikus diskurzus – igazolásával azután a szólásszabadság hatálya alá vonhatók a kereskedelmi közlések is, ahogy azt egyébként a magyar AB is több ítéletében megtette.

Ahogy azt a szerző is jelzi, a demokratikus diskurzuson belül is külön kiemelt szerepe van a közszereplőkkel kapcsolatos megszólalásoknak. Itt a szerző az EJEB gyakorlatát és a könyvben lépten-nyomon hivatkozott – és a szerző számára, úgy tűnik, különösen kedves – 7/2014 (III.7.) AB határozatot is részletesen elemzi, hogy azután azt a következtetést vonja le, hogy a „közéleti szereplőkre vonatkozó beszéd továbbra is legvédettebb kör központi alkotóeleme, de nem jelöli ki számunkra a szólásszabadság e fontos kategóriájának határait”. (57. o.) Itt annak az egész könyvön végigvonuló motívumnak

³ Alexander MEIKLEJOHN: „The First Amendment is an Absolute” *Supreme Court Review* 1961. 263.

⁴ Robert POST: „Participatory Democracy and Free Speech” *Virginia Law Review* 2011/3. 486.

lehetünk szemtanúi, amely miatt a könyv számomra egyszerre vonzó, és egyszerre – bizonyos szempontból – csalódást keltő, hogy ugyan megállapíthatunk csomópontokat, trendeket, visszatérő érvelési mintákat, de végső bizonyosságot ebben a témakörben soha nem fogunk kapni. A jogban minden definíció veszélyes, ha nem éppen lehetetlen, igazolódik be a római bölcsesség.

A IV. fejezet a „szólással okozott ártalmak” (83. o.) címet viseli, és a szólás-szabadág korlátait, korlátozásait taglalja. Mert a szavainkkal tudunk ártani is, sőt olykor sokkal komolyabb ártalmat tudunk okozni, mint a tetteinkkel. Török Bernát felállít egy tipológiát is a szólással okozható sérelmeknek: a legnyilvánvalóbban ártó szólás a motiváló erejű szólás, amelynek hatására emberek ártó cselekményeket hajtanak végre. A második csoport a szóbeli támadásokkal okozott sérelmeket öleli fel. Ekkor maga a szó sértő a befogadójára nézve, ilyen például a blaszfémia esetköre. Végül a harmadik típus a résztvevői sérelmek köre, amikor egy kommunikatív aktusban résztvevőkre nézve a közlés akkor is sérelmes, ha egyébként maga az aktus nem kerül ki a külvilágba. Ezt az esetet Török Bernát marginális, de elvileg fontos esetnek tekinti.

Az első és a második kategória megkülönböztetésének óriási jelentősége van. Míg az első kategóriával kapcsolatban lényegében konszenzus van, és ezt mindenki korlátozhatónak tartja, addig a második esetében, ha jól értem, nagyon is parázs viták zajlanak. Itt tehát a befogadóra nézve sérelmes, bántó szavakról van szó, de egyáltalán nem mindegy, hogy ezek a bántó szavak egyúttal egy széles körű közösségi helytelenítéssel találkoznak, vagy csak kisebb csoport,

esetleg egy egyén érzékenységét érintik. Itt a blaszfémiaira, a holokauszttagadásra, az önkényuralmi jelképek használatára, a zászlóégetésre és más hasonló sokat tárgyalt esetekre kell gondolnunk. Ez az a terület, ahol az amerikai és az európai álláspontok eltérnek, hiszen míg az amerikai doktrína csak nagyon szélsőséges esetekben tartja korlátozhatónak a szólást ezen a téren, addig az európai államokban nemcsak a bírói gyakorlatban, hanem egyenesen jogszabályi szinten is találunk komoly korlátozásokat és tiltásokat. És ez az a terület, ahol a magyar AB egyértelműen „nagyot alkotott” azzal hogy a 30/1992. (V.26.) AB határozat egyfajta tesztet állapított meg a korlátozhatósággal kapcsolatban. A határozat sokat idézett része kijelenti, hogy „a vélemény szabadságával szemben mérlegelendő korlátozó törvénynek nagyobb a súlya, ha közvetlenül másik alanyi alapjog érvényesítésére és védelmére szolgál, kisebb, ha ilyen jogokat csakis mögöttesen, valamely »intézmény« közvetítésével véd, s legkisebb, ha csupán valamely elvont érték, önmagában a tárgya, (például a köznyugalom)”. A szerző nagyon nagy jelentőségűnek tekinti ezt a doktrinális vívmányt, és egy sor példát hoz arra, hogy az AB hogyan ragaszkodott határozatok során keresztül ehhez az igazán időtálló elképzeléshez.

Ugyanilyen finom elhatárolási kérdéseket tartalmaz az V. fejezet, amely azt a kérdést dolgozza fel, hogy a közlések tartalma milyen szerepet játszik a szólás korlátozásában. A kiindulópont itt is egyszerű: a közléseket nem lehet a tartalmuk, legfeljebb a közlés módja, körülményei és csatornája alapján korlátozni, ám ez az egyszerű kiindulópont ugyanolyan szövevényes terüle-

tekre visz el, mint a fentebbi egyszerűnek látszó megkülönböztetés a sérelmek fajtáiról. Arról van ugyanis szó, hogy ezt az egyszerűnek tűnő szabályt annyi kivétel és annyi támadás érte, hogy talán már nem is beszélhetünk egyértelműen arról, hogy egyáltalán létezik maga a szabály. A kiindulópontot itt is két híres amerikai jogeset jelenti: a vietnámi behívóját elégető O'Brien⁵ és a dzsekijen a háborút trágár szavakkal illető Cohen⁶ az amerikai legfelső bíróság előtt két teljesen eltérő ítéletre vezettek: míg O'Brien szólásának korlátozása alkotmányosnak bizonyult, Cohené nem. A kérdés leegyszerűsítve tehát az, hogy az állam vajon csak a véleménynyilvánítást korlátozza, vagy van ezen túl is valamilyen védendő érdek, amire tekintettel kell lenni. A csak a véleménynyilvánítást korlátozó intézkedések biztosan alkotmányellenesek, de ha más védendő érdek is van, akkor nem. Ez persze számos elhatárolási és finom dogmatikai kérdést vet fel főként azt, hogy az államok általában nem olyan ostobák, hogy nyíltan hivatkozzanak a szólás tartalmára mint problémára, és szinte mindig találnak valamilyen más érdeket. Így egyet kell értenünk Frederick Schauerrel, hogy a kérdés kulcsa az állam motivációja lesz.⁷ Végző soron ennél a résznél újra a könyv már egyszer emlegetett vezérmotívumát halljuk ki a sokféle véleményből: nincsen egyszer s mindenkorra rögzített igazság, köbe vésett szabály ezen a területen.

Igaz ez a magyar doktrínára is, amelyet Török szerint a 30/1992. (V.26.) AB

határozat szinte nyomasztóan determinál. Kiindulópontként ez a határozat is leszögezi, hogy az egyértelmű és közvetlen veszélyt jelentő szólások, mint az uszítás és a rémhírkeltés kivételével a főszabály az, hogy az alkotmány minden szólást véd, a tartalmától függetlenül. A tartalomhoz képest a közlés módja, csatornája miatti korlátozások ugyanakkor igen hamar megjelentek, és igazolhatóvá váltak, amelyet a szerző hosszú oldalakon keresztül ismertet is. A szövevényes gyakorlat elemzése után pedig felteszi azt a kérdést, hogy ez a sok korlát és kivétel nem vezetett-e ahhoz, hogy itt már nem is a tartalomsemlegesség *kontra* forma dichotómiáról beszélünk, hanem az egész téma az alapjogkorlátozás általános testjévé vált. Török szerint erről nincsen szó, a tartalomsemleges korlátozás szabályának igenis továbbra is nagy jelentősége van, még akkor is, ha az utóbbi időben mind a magyar, mind az amerikai ítélkezési gyakorlat egyre „ellentmondásosabbá” válik. (125. o.) Nyilván itt az a probléma, hogy a tartalom és a forma a valóságban nehezen választható el egymástól. Például mit kell gondolnunk az „érzelmekre ható” beszédéről? Az érzelmekre ható beszéd tartalmi, vagy formai kérdés? A megoldást a magyar gyakorlat egyébként – úgy tűnik – a kontextus kategóriájának bevezetésével oldotta meg: „a magyar gyakorlat a vélemények korlátozásának indokát nem önmagában a tartalomban. Hanem a közlés kontextusában keresi” (138. o.) Más megfogalmazás szerint „pusztán a tartalma alapján” egyetlen közlés sem korlátozható. Itt ismét azt láthatjuk mennyire finom és törekeny az a fogalmi háló, amelyet a magyar és az amerikai AB is szőtt a szólásszabadság gyakorlata közben.

⁵ United States v. O'Brien, 391 U.S. 367 (1968).

⁶ Cohen v. California, 403 U.S. 15 (1971).

⁷ Frederick SCHAUER: „Cuban Cigars, Cuban Books, and the Problem of Incidental Restrictions on Communications” *William and Mary Law Review* 1985/5. 780.

Az utolsó fejezet, a szólásszabadság védelmének dinamikája címet viselő rész a szólásszabadsággal kapcsolatos, a magyar Ab gyakorlatában kialakult ún. tesztek veszi górcső alá, tehát, mondhatni eljárási szemszögű. Ezt a feladatot azonban nem oly módon végzi, hogy egyenként elősorolja a sok-sok tesztet, amely az idők során kialakult, hanem igyekszik egy magasabb absztrakciós szinten megragadni ezeknek a teszteknek a lényegét. Ez a magasabb absztrakciós szint az „abszolutisták és mérlegelők” ellentéte. Előbbiek bizonyos alapjogokat minden körülmények közt védendőnek találják, utóbbiak nem. Egy „végzetes leegyszerűsítés” szerint az első álláspont Amerikában ismert, míg a másik szélsőség szerint ezt a szabályt nem lehet így kimondani, és minden esetet a saját egyéni körülményei alapján kell megítélni. Ami izgalmassá teszi a fejezetet, hogy – egyébként egyedül itt a könyvben – Török részletesen felidéz egy magyar diskurzust is, amely a kérdés körül folyt, és arra jut, hogy tulajdonképpen az abszolutista gondolkodásmód bizonyos elemei a magyar doktrínában is jelen vannak, tehát nem specifikusan amerikai jelenségről beszélünk. A szerző ezt éppen kedvenc ítélete, a 7/2014. (III.7.) alapján jelenti ki.

A könyv elolvasása után – mint minden jó könyv esetén – több kérdés marad nyitva az emberben, mint amennyit a könyv megválaszol. Az első – és legfontosabb – kérdés, hogy vajon van-e magyar doktrína? Van-e a vélemény-szabadság alkotmánybíróági gyakorlatának olyan sajátosan magyar eleme, fogalma, érvelési mintázata, tesztje, vagy ezek kombinációja, amely más országokra nem jellemző. A könyv sok ponton érvel amellett, hogy van – a

máshol is létező érvek sajátos kombinációjaként –, nekem azonban vannak kétségeim, ahogy egyébként az egész alkotmányjogot illetően vannak azzal kapcsolatban kételyeim, hogy lehet-e sajátos nemzeti alkotmányjogot művelni, és nem az lesz-e ez olyan, mint a „szocialista jog”,⁸ amelyre az volt jellemző egy régi *bon mot* szerint, hogy ami szocialista benne, az nem jog, ami meg jog, az nem szocialista.

A második kérdést korábban sokat érintettem. A szerző annyi helyen utal arra, hogy a doktrína valójában egy cseppfolyós, szabályokba nem foglalható, állandó kivételekkel terhelt jelenség, hogy a könyv letétele után nemcsak a „van-e magyar doktrína” kínzó kérdése marad bennünk, hanem felsejlik a „van-e egyáltalán doktrína” kérdése is. A könyvben néhány helyen, pl. a pornográfia-vita kapcsán a szerző Dworkint idézi, de valójában az egész gondolatmenet nagyon hasonlít a dworkini elméletre, amelyben a bírák „láncregényt” írnak, és néhány, relatíve szilárdnak tekinthető elvi ponton belül a jog nem lesz más, mint állandó értelmezés és újraértelmezés.⁹

Érdekes – és ez nem kérdés, inkább csak egy furcsa megfigyelés –, hogy amennyire látható és érezhető az amerikai gyakorlat és a tudományos reflexió egymásra hatása a könyvben, ez mennyire nem jellemzi a magyar gyakorlatot. Török Bernát könyvében csak elvétve említ olyan magyar vitákat, amelyek a magyar AB működését befolyásolták volna. Mármost ezután a kérdés pedig

⁸ René DAVID: *A jelenkor nagy jogrendszerei* (Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1977) 129–250.

⁹ Ronald DWORKIN: „Law as Interpretation” *Texas Law Review* 1982/3. 541.

az, hogy nem voltak ilyen viták, vagy csak Török nem akar ezekről beszélni? Olybá tűnik, mintha a magyar AB egy, a valóságtól légmentesen elzárt elefántcsonttoronyban építgette volna az elmúlt harminc évben a maga kis „fogalmi mennyországot”. Vajon ez valóban így van?

De nemcsak ez sugallja ezt a képet, hanem az is, ahogy a könyv a politikai-, és társadalmi környezethez és küzdelmekhez viszonyul, illetve nem viszonyul. Nyilván szeretné megőrizni a semleges-ségét, és szeretné magáról az elfogulatlanul tudományos hozzáállást erősíteni, mégis igen gyakran hiányzik kínzóan egy-egy ítélet, fogalom, doktrinális konstrukció mögül az ítélet politikával, az adott időszak társadalmi történéseiről szóló véleményének megmutatása. Hiszen mindnyájan tudjuk például Török kedvenc határozatának, a 7/2014-esnek a keletkezési körülményeit,¹⁰ de erre a könyvben semmilyen utalás nem történik. Az Alkotmánybíróság nemcsak politikai erőterben mozog, hanem maga is mélyen átpolitizált, és ebből sem jön át semmi a könyvben.

Mindezen kérdések nem gyengítik, hanem éppen erősítik azt a benyomást, hogy egy nagyon inspiráló, értékes munkát olvastunk, amely nem egyszerű ismertetése a doktrínának, hanem való-

jában egy vallomás: egy, a szólásszabadság eszméjébe szerelmes ember vallomása, aki szenvedélyesen védelmezi ezt az eszmét, és keresi a belső magját, tartalmát, lényegét a magyar és az amerikai alkotmánybíróságok ítélkezési gyakorlatán keresztül. Lehet, hogy nem mindig találja, lehet, hogy sok helyen több kétsége támad, mint amennyi bizonyosságot lel, de mivel mélyen elkötelezett híve, a keresést nem hagyja abba, nem adja fel. És mivel a könyv ilyen szenvedélyes, olvasásának lehetnek kellemetlen mellékhatásai, például az, hogy magunk is szerelembe esünk a szólásszabadsággal. Soha rosszabb szenvedélyt.

*Zódi Zsolt**

¹⁰ A határozat a még hatályba sem lépett új Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 2:44. §-ának „méltányolható közérdekből”, szövegrészét minősítette alaptörvény-ellenesnek, és semmisítette meg. A Ptk. releváns paragrafus a közszereplők bírálhatóságával kapcsolatban behozta volna az AB szerint bizonytalan „méltányolható közérdek” kategóriáját mint többletkritériumot. A döntést megelőzően a magyar nyilvánosságban komoly viták folytak arról, hogy meddig engedhető meg a politikuskok olykor emberi méltóságukat is sértő, durva bírálata.

* Tudományos főmunkatárs, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Eötvös József Kutatóközpont Információs Társadalom Kutatóintézet, 1083 Budapest, Ludovika tér 2. E-mail: Zodi.Zsolt@uni-nke.hu.